

SREDNJOVJEKOVNO VINOGRADARSTVO PODRAVINE I PRIGORJA

UZGOJ VINOVE LOZE U STAROM VIJEKU

Vinova loza je jedna od najstarijih kultiviranih biljaka. Njezin uzgoj je mnog stariji od prvih poznatih zapisa. Prema egipatskoj mitologiji čovjeka je s kulturom vinove loze upoznao Oziris - bog dobra. Dionis je kod Grka bog svakog ploda od drveta, osobito loze i kao davatelj vina dobrotvor ljudi koji stvara radost i veselje. U rimskoj religiji je bog vina Liber koji se osobito slavio na selu u vrijeme berbe i prešanja.¹

Prema nekim autorima kultura vinove loze poznata je 7.000-8.000 godina prije Krista na tlu Male Azije, a odatle je prenesena na Balkanski poluotok i na obale Sredozemnog mora.²

U novijim istraživanjima Aleksandar Stipčević pretpostavlja da su plemena u Panonskoj nizini naučila saditi vinovu lozu ranije nego se to obično mislilo, jer je dolazak Kelta u četvrtom stoljeću prije Krista, koji su znali uzgajati vinovu lozu, sigurno utjecao i na razvitak vinogradarstva u tim krajevima.³

Rimskim zauzimanjem današnjih prostora sjeverozapadne Hrvatske u Panonskoj nizini razvija se poljoprivreda, a potom se u prvom st. n. e. siri obrada zemlje plugom, što pospješuje razvoj vinogradarstva. Da vinogradarstvo naših krajeva ne bi konkuriralo talijanskim vinogradarima, car Domicijan (81.-96.) zabranio je uzgoj boljih sorti u našim krajevima. To je vrijeme nazatka vinogradarstva na području današnje Hrvatske. U 3. stoljeću poljodjelstvo Italije počinje nazadovati, te je stoga car Prob (276.-282.) ukinuo zabranu uzgoja vinove loze. Od tada se u Panoniji uspješnije razvija vinogradarstvo.⁴

Nakon rimskog doba, u vrijeme seobe naroda, nazadovala je kultura vinove loze u mnogim europskim zemljama. Vinovoj lozi je potrebna intenzivna kultura koja je moguća samo u središnjim prilikama sa stalnom radnom snagom.

HRVATSKO SREDNJOVJEKOVNO VINOGRADARSTVO

Doseljenjem Slavena (Hrvata) na prostore današnje Hrvatske dolazi do postepenog razvoja feudalizma u kome se nastavlja uzgoj vinove loze i proizvodnje vina. Uzgoj vinove loze zahtijevao je veliki broj radnika i visoku radnu kulturu. Proizvodnja vina obuhvaćala je tridesetak radnih operacija koje su morale biti usklađene s vegetacijskim ciklusom vinove loze i procesom vinifikacije grožđa. Veliku radnu investiciju predstavljalo je podizanje vinograda. Zemljište je za novi nasad trebalo odabrati na prisnoj strani gorice i zatim ga dobro pripremiti.⁵

Iz knjige "Martinje", Zagreb 1992. godine

Zemljište se moralo najprije duboko prekopati - u dubinu do lakta ili koljena - da bi se sadnice mogle dovoljno duboko položiti u zemlju.⁶ U sađenje vinove loze i uzgoj mladog vinograda trebalo je uložiti dosta rada - postavljanje kolja, uklanjanje korova, jesensko zgrtavanje čokota, proljetno odgrtanje itd.⁷ Vinova loza se u srednjem vijeku obrezivala na dva načina: ona se ili nisko obrezivala u proljeće tako da se nije puštalo jako razvijanje mladica ili se puštalo da mladice izrastu pa su se tek onda obrezivale. Prvi način je bio češći. Posao oko zasađenih vinograda bio je nešto lakši. Vinograd se okopavao, čistio i obrezivao, a kopalo se obično motikom.⁸

O tehnicima rada u vinogradima Podravine i Prigorja ne piše ništa u izvorima. Moguće je, na osnovi analogije, konstatirati nekoliko činjenica. Govoreći o obvezama kanoničkih kmetova Ivan Gorički u Statutima zagrebačkog kaptola iz 1334. godine nabroja u 13. poglavlju sedam vinogradarskih poslova.⁹ To su obrezivanje (dva dana), prvo okopavanje (dva dana), namještanje kolaca (dva dana), drugo okopavanje (dva dana) te tri puta po dva dana čišćenje i vezivanje loze. Za kanonički vinograd je svaki kmet morao dati dvjesto kolaca i namjestiti ih u vinogradu na svoj trošak. U jesen su kmetovi trebali grožđe obrati, gnječiti i dovesti u podrum.¹⁰

U izvorima su opisane i radne operacije oko vinifikacije: berba, muljanje grožđa, pripremanje bačava, otpremanje mošta u podrume, pretakanje vina, dopunjavanje posuda itd. Sve ovo svjedoči da je srednjovjekovno vinogradarstvo bila intenzivna grana poljodjelstva, koja je angažirala mnogo rada i sredstava.¹¹

Vinogradari su, od svih podložnika na slavonskim vlastelinstvima imali najbolji i najslobodniji položaj. To je bilo zato jer je vinova loza takva kultura koja ne veže čovjeka uz zemlju. Vinogradar ne plaća porez za zemlju jer u načelu nema selišta nego daje samo gornicu (ius ili tributum montis) dakle dio prihoda iz vinograda.¹²

FEUDALNA RENTA U VINOGRADIMA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Putem feudalne rente uspostavljeni su ekonomski odnosi između slojeva feudalnog društva i ostvarivano je feudalno vlasništvo. Ovdje ćemo prikazati radnu, naturalnu i novčanu rentu.

A. RADNA RENTA

U kanoničkim vinogradima 14. stoljeća, kako je bilo spomenuto, kmet je prilikom svake radne operacije morao raditi dva dana (14 dana godišnje), sudjelovati "koliko više može" kod branja vinograda i gnječenja grožđa, te odvesti u Zagreb bačvu vina (6-8 dana rada). Osim toga, svaki je morao izraditi i namjestiti u vlastelinovu vinogradu 200 kolaca (najmanje 4 dana rada). Kmet je prema tome u vlastelinskom vinogradu radio 24-26 dana godišnje.¹³

U urbaru Streze¹⁴ iz 1477. godine određeno je da kmetovi moraju obrađivati vlastelinske vinograde, livade i oranice. Tlaka im je iznosila dva dana tjedno tokom čitave godine. To je bila najveća tlaka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj¹⁵. Alodijalni vinogradi strezanskog vlastelinstva zauzimali su tako veliku površinu da ih je jedva obrađivalo 250 kopača. kako je samostanskih vinogradara bilo premalo za obrađivanje tih vinograda (bilo ih je samo 62), dužnost obrađivanja opterećivala je i druge kmetove. Vjerojatno su i oni bili opterećeni ručnom tlakom od 2 dana na tjedan, ali su u vrijeme berbe, kao i ostali, natjerani na tlaku od 4-5 dana¹⁶. U samostanskom arhivu je sačuvana isprava iz 1432. godine u kojoj su nabrojene starije obaveze. Prior tvrdi da su samostanski kmetovi "po starom običaju" svaki tjedan radili 5 dana u ime gospoćine jer je takav običaj bio na tlu Slavonije, ali je vjerojatno riječ o najvišoj dopuštenoj tlaci. Kako se u toj ispravi i u urbaru pojedinačno utvrđuju dužnosti podložnika, tlaka od četiri dana tjedno, po N. Klaić, predstavljala je gornju granicu do koje je vlastelin smio, od te godine, ići¹⁷. Pitanje je koliko su kmetovi od ta 4 dana radili u vinogradu. Ako se sjetimo prije navedenog proračuna iz 14. stoljeća, prema kojem je kmet radio oko 25 dana godišnje u vinogradu, uz to uzevši i obvezu obrade oranica i livada, onda bi mogli postaviti hipotezu da ni strezanski kmet nije mnogo više radio u vinogradima.

B. NATURALNA RENTA

Naturalni oblik reudalne rente javlja se u Hrvatskoj i Slavoniji već u najstarijim srednjovjekovnim izvorima. U 13. i 14. stoljeću neke se naturalne daće počinju komutirati u novčano podavanje. U sustavu feudalnih tereta u Slavoniji i Hrvatskoj s obzirom na razvijeno vinogradarstvo važna su mjesta imala daće u vinu - gornica i desetina u vinu. Gornica je bila redovita vinska daća. Obično se određivala prema veličini vinograda odnosno prema broju kopača. Na vlastelinstvu Streza je 1432. godine određeno da se kao gornica od svakog vinograda daju dva vedra vina. Vjerojatno su ondje seljački vinogradi tada bili podjednake veličine. U drugoj polovici 15. stoljeća gornica se na strezanskim posjedima davala prema veličini, a ne prema broju vinograda. Prema urbaru iz 1477.

Iz knjige "Martinje", Zagreb 1992. godine

kmetovi su od svakog vinograda morali davati kopuna (uškopljenog pijetla). Ako je vinograd davao gornicu veću od 8 vedara, kmet je morao dati dva kopuna. Neki su kmetovi uz gornicu davali i novčanu daću. U selu Jakopovcu za svaki se vinograd uz gornicu moralo dati vedro zobi i 3 denara za kruh.¹⁸

TABELA 1.
Količina gornice na posjedima pavlina u Strezi (1421-1477.)

Godina	Količina gornice (u vedrima)	Broj vinograda	Prosječna količina gornice po vinogradu
1421.	103	34	3
1460.	112,5	32	3,5
1469.	157	49	3,2
1477.	177	58	3,1

Izvor: Josip Adamček (1980, 110-111)

God. 1421. i 1477. svaki vinograd je u prosjeku davao 3 vedra gorničkog vina, ali stvarno podavanje se kretalo od 1 do 8 vedara po vinogradu. Broj vinogradara porastao je u prvom redu zbog povećanja pavlinskih posjeda. Godine 1477. određeno je da se gornica pobire kao čisti mošt. Ranije se davala u vinu, što su mnogi seljaci iskorištavali varajući samostan: davali su za gornicu loše vino ili pomiješano sa vodom.

U samostanskim goricama držali su vinograde osim domaćih kmetova i podložnici drugih vlastelinstava. Takvi su gornjaci, osim propisane gornice za svaki vinograd: davali 5 bečkih denara i 2 ugarska denara za kruh, te vedro zobi i kopuna.¹⁹

Svaki čovjek ili koprivnički građanin koji je imao vinograde na području Koprivnice morao je godišnje podavati 4 kabla vina (mošta) od većih, odnosno 3, 2 ili 1 kabao od manjih vinograda.²⁰

U okolici Koprivnice na vinogradarskom području Vinica gornica je u prvoj polovici 15. stoljeća iznosila godišnje 1,5 akov vina, no vrlo brzo je povišena na 2 akova.²¹

Desetinu vina, kao drugu naturalnu daću morali su Koprivničanci davati u desetinskoj klijeti koja se nalazila na kraju grada.²²

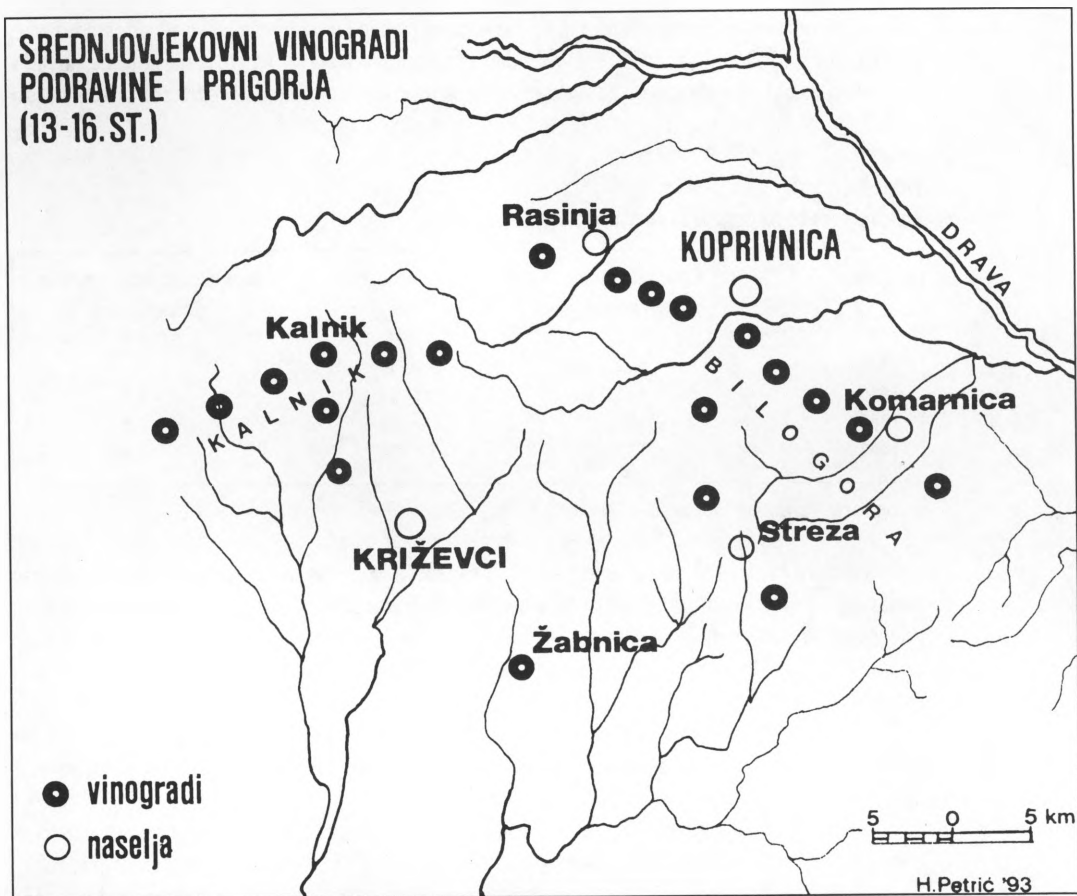
C. NOVČANA RENTA

Novčanu rentu, prema Josipu Adamčeku, činile su ove tri grupe daća:

1. redovite novčane daće
2. izvanredne novčane daće
3. desetinske daće u novcu.

Križevačkom presudom kralja Matije iz 1466. g. desetinsko vedro vina trebalo je plaćati prema tekućoj tržišnoj vrijednosti. Ali plemstvo je tražilo da se i za desetinu vina utvrdi stabilni novčani ekvivalent. Ban Blaž Mađer je 1471. g. odredio da se u Križevačkoj županiji za svake dvije desetinske pinte plaća jedan denar.²³

O novčanim podavanjima u Podravini govori nam podatak iz početka 15. stoljeća u kojem se navodi da su koprivnički građani morali od svakog lagva vina od 40 kabala podavati 4, a od 20 kabala 2 denara.²⁴ Građani i stranci koji su imali vinograde na području kamengradskog vlastelinstva davali su godišnju novčanu daću 4 denara od svakog vinograda. Kada je Stjepan Vrag Prodavić držao

Srednjovjekovni vinogradi Podravine i Prigorja

Kamengrad, on je od svakog posjednika vinograda na području istoimenog vlastelinstva utjerivao veća podavanja od uobičajenih, to jest pobirao je tri puta više novaca. Zbog toga je kralj Žigmund naložio čazmanskom kaptolu da provede istragu.

U siječnju 1408. g. kaptol šalje kralju izvještaj. Skupivši svjedoke u biskupskom mjestu Sv. Ladislav i ispitujući ih kaptol je dobio podatke da podavanja prije nisu iznosila više od 4 denara po svakom vinogradu i da je Stjepan Vrag počeo ubirati daću od 12 denara te mjeru zobi što je bilo veliki teret vlasnicima vinograda.²⁵

VINOTOČJE

U srednjem vijeku vino je važan artikal na svim lokalnim tržištima. U gradovima, vlastelinskim trgovištima i na drugim mjestima prodavale su se velike količine vina. Na temelju feudalnog prava vinotočja feudanci su ostvarili monopol i na lokalnom tržištu vina. Pravo vinotočja omogućavalo je feudalcima da vode privilegiranu trgovinu vinom na malo. Prema istraživanjima J. Adamčeka vidi se da je vinotočje bilo važan oblik feudalne trgovine.²⁶

U Koprivnici je u 15. stoljeću razvijena trgovina vinom u gostionicama (krčmama). Gostioničari su vino kupovali na veliko i prodavali ga na malo. Od kupljenog vina krčmari su morali od svakog lagva plaćati vrijednost jednog pinta, odnosno cijenu pinta pod koju se vino točilo. Zanimljiv je i podatak o slobodnom uvozu vina u grad Koprivnicu. Svaki građanin je mogao uvažati vino u grad od berbe do Martinja. Na dan Sv. Martina poslije pozdravljenja vino se nije moglo uvoziti sve do druge berbe. U slučaju da bi koji građanin silom uvezio vino u grad slijedile su odgovarajuće sankcije. Naime, gradski sudac sa prisežnicima je morao to vino zaplijeniti u korist gradske zajednice koprivničke.²⁷

VINOGRADARSTVO KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE U SREDNJEM VIJEKU

U Križevačkoj županiji vinogradarstvo je bilo razvijeno na prisojnim goricama Kalničkog gorja, Bilogore i Moslavačke gore. Na mnogim vlastelinstvima u vinogradarskim krajevima proizvodnja vina bila je veća od vrijednosti proizvodnje žitarica. Prema obračunu desetine iz 1488. godine u osam desetinskih kotarova zagrebačke biskupije koji su obuhvaćali područje Križevačke županije popisano je 42.978,5 vedara desetinskog vina prema 17.188,5 kupova desetine žitarica. U svim kotarovima vinogradarstvo nije bilo jednako razvijeno.²⁸

TABELA 2.

Odnos desetine vedara vina prema desetinskim kupovima žitarica prema popisu desetine iz 1488. godine

Desetinski kotar	Desetina vedara vina na desetinski kup žitarica
Geša (Gessa)	0,5
Gornja Komarnica	3,2
Donja Komarnica	3,3
Križevci	2,4
Zemče (Zemche)	3,2
Moravče (Marocha)	1,7
Garignica	4,2
Voćin (Athnya)	3,4

Izvor: Josip Adamček (1980., 200)

Manje vina od žitarica popisano je samo u desetinskom kotaru Geša, a u svim ostalim kotarovima je popisano više vina od žitarica, što svjedoči o razvijenosti vinogradarstva na većem prostoru Križevačke županije. Ovdje nas posebno interesiraju desetinski kotarovi Donja Komarnica²⁹, Gornja Komarnica³⁰ i Križevci³¹ u kojima je popisano nekoliko puta više vina od žitarica, a to bi mogao biti jedan od glavnih pokazatelja proizvodnje vina i razvijenosti vinogradarstva u Podravini i Prigorju. Popise desetine trebalo bi detaljno istražiti i na taj način odrediti važnost vinogradarstva po pojedinim naseljima i vlastelinstvima u navedenim desetinskim kotarovima.

Vinogradarstvo se zbog različitih prirodnih uvjeta nije u svim krajevima moglo ravnomjerno razvijati. Snažniji razvitak te grane poljodjelstva, po J. Adamčeku, značio je zapravo početak specijalizacije u poljoprivrednoj proizvodnji, jer su nastala čitava područja gdje je vino postalo glavnim seljačkim proizvodom. Pritom se nije radilo o potpunoj specijalizaciji proizvodnje. Ona se u tim krajevima očitovala u pretežnom udjelu vina u dosta širokoj proizvodnji seljaka i pojavi seljaka koji su velike količine vina proizvodili za tržište.³²

U Podravini i Prigorju vinogradarstvo je zasigurno razvijeno već u 13. i 14. stoljeću i to po obroncima Bilogore i Kalnika. O srednjovjekovnim vinogradima govore mnogobrojni dokumenti od 13. do 16. stoljeća.

TABELA 3.
Vinogradi Podravine i Prigorja u srednjovjekovnim izvorima

Godina	Smještaj vinograda	Izvor
1244.	Kalnik	CD IV, 229-234
1269.	Kalnik	CD V, 500-501
1316.	vlastelinstva Komarnica i Prođavić	CD VIII, 425
1321.	vlastelinstvo Rasinja	CD IX, 39-41
1325.	posjed Sveštenovec	CD IX, 229-230
1336.	brdo Vinično (Kalnik)	CD X, 283-284
1339.	Obrež	CD X, 495-497
1343.	okolica Visokog	CD XI, 46-47
1344.	Obrež	CD XI, 147-148
1347.	okolica Subotice (?)	CD XI, 270
1352.	zemljište crkve Sv. Nikole u Koprivnici	CD XII, 127
1356.	oko Močila	Cvekan (1988, 20)
1371.	kod glogovničkog samostana	CD XIV, 385-386
1377.	Orehovec	Buturac (1991, 42)
1383.	mjesto Nogmal (oko Kalnika)	CD XVI, 384
1385.	oko Velikog Kalnika	CD XVI, 535-536
1387.	u okolici Gornje Rijeke	CD XVII, 92-93
1392.	okolica Kalnika	CD XVII, 473-475
1416.	okolica Kalnika (Brezovica)	Buturac (1991, 47)
1427.	Mali Gludnik i Bankovec (Bakovčice)	Dočkal (1953, 115)
1431.	Vinica	Dočkal (1953, 117)
1433.	Rasinja	Arhiv HAZU
1441.	Bankovščak (Bakovčice)	Dočkal (1953, 119)
1451.	okolica Sv. Ivana Žabnice	Buturac (1991, 49)
1458.	Dubravščak (Bilogora)	Dočkal (1953, 121)
1461.	Draganovščak (Draganovec)	Dočkal (1953, 122)
1466.	Draganovščak (Draganovec)	Dočkal (1953, 123)
1477.	kraj Kamenog	Dočkal (1953, 124)
1501.	Dijankovec	Buturac (1991, 53)
1507.	Dijankovec	Buturac (1991, 53)
1514.	Bankovec (Bakovčice)	Dočkal (1953, 126)
1516.	Crkvena Gorica dok Glogovnice	Buturac (1991, 54)

Ni teško vrijeme turskih provala³³ nije u potpunosti ugušilo vinogradarsku proizvodnju Prigorja i pogotovo Podravine. Gornica se podavala i u drugoj polovici 16. stoljeća. Od osnivanja krajiške utvrde (sa vojnom posadom) u Koprivnici posjednici vinograda u gorici Vinica (a vjerojatno i drugdje) plaćali su gornicu koprivničkoj utvrdi. Prema ispravi kralja Ferdinanda iz 1561. godine, uređeno je da se gornica iz Vinice od tada morala podavati civilnoj općini grada Koprivnice.³⁴

Bilješke:

1. Music (1910., 151),
2. Potrebica (1982., 13),
3. Stipčević (1974., 138),
4. Potrebica (1982., 14),
5. Adamček (1980., 206),
6. Klaić (1990., 189),
7. Adamček (1980., 206),
8. Klaić (1990., 189),
9. Gajer (1978., 19),
10. Tkalčić (1874., 72); Šidak (1952., 64-69); Klaić (1972., 223-226),
11. Adamček (1980., 91),
12. Klaić (1990., 348),
13. Adamček (1980., 91),
14. Streza je bila trgovište i središte istoimenog vlastelinstva. Tu se u srednjem vijeku nalazio samostan pavlina (Svih svetih). Tamo gdje je bilo trgovište i samostan danas se nalazi selo Pavlin Kloštar - na pola puta između Bjelovara i Koprivnice, (Dočkal - 1956.)
15. Adamček (1980., 95-97),
16. Klaić (1960., 7-10); Tkalčić (1903., 159),
17. Klaić (1960., 10); Klaić (1987., 99),
18. Adamček (1980., 110),
19. Adamček (1980., 111),
20. Laszowski (1900., 9),
21. Dočkal (1953., 117),
22. Laszowski (1946.-1953., 44); Brozović (1978., 22)
23. Adamček (1980., 121, 146),
24. Laszowski (1900., 9),
25. Laszowski (1900., 8); Klaić (1987., 84),
26. Adamček (1980., 315),
27. Laszowski (1900., 9),
28. Adamček (1980., 200),
29. U taj desetinski kotar ulazila su vlastelinstva i posjedi oko Rovišća, Streze i Gudovca. Iz kotara se izdvajalo područje nazvano Mala Komarnica kod biskupskog vlastelinstva Sveti Ladislav (Adamček - 1980., 81),
30. Ovaj desetinski kotar je obuhvaćao područje Podravine oko Koprivnice, Đurdevca, Gorbonoka, Prodavića i neke posjede oko Streze (Adamček - 1980., 81),
31. Križevački desetinski kotar je obuhvaćao šire područje oko Križevaca - Adamček (1980., 81),
32. Adamček (1980., 201),
33. O turskim provalama vidi Feletar (1988., 76-82),
34. Horvat (1943., 156).

Izvori i literatura:

1. Adamček, J. (1980.), *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb;
2. Brozović, L. (1978.), *Grđa za povijest Koprivnice*, Koprivnica;
3. Buturac, J. (1991.), *Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134.-1940.*, Križevci;
4. CD - *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagreb 1904.-1990.*;
5. Cvekan, P. (1988.), *Slavna Majka Moćilska, Moćile*;
6. Dočkal, K. (1953.), *Kamengrad u svijetlu Streze, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, 8, Koprivnica*;
7. Dočkal, K. (1956.), *Srednjovjekovna naselja oko Streze, Starine JAZU, knjiga 46, Zagreb*;

8. Feletar, D. (1988.), *Podravina - općine Koprivnica, Đurđevac i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti, Koprivnica;*
9. Gajer, R. (1978.), *Posjedi zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st., Radovi Instituta za hrvatsku povijest, broj 11, Zagreb;*
10. Horvat, R. (1943.), *Povijest slob. i kr. grada Koprivnice, Koprivnica;*
11. Klaić, N. (1960.), *O razvitku feudalne rente u Hrvatskoj i Slavoniji u XV. i XVI. stoljeću, Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjek za povijest 3, Zagreb;*
12. Klaić, N. (1972.), *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine, Zagreb;*
13. Klaić, N. (1987.), *Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica;*
14. Klaić, N. (1990.), *Povijest Hrvata u srednjem vijeku, Zagreb;*
15. Laszowski, E. (1900.), *Podatci o Koprivnici u srednjem vijeku, Vjestnik zemaljskog arkiva, II, Zagreb;*
16. Laszowski, E. (1946.-1953.), *Počeci razvoja grada Koprivnice, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, Koprivnica;*
17. Musić, A. (1910.), *Nacrtr grčkih i rimskih starina, Zagreb;*
18. Potrebića, F. (1982.), *Povijest vinogradarstva i podrumarstva u Požeškoj kotlini, Kutjevo;*
19. Stipčević, A. (1974.), *Iliri - povijest, život i kultura, Zagreb;*
20. Sidak, J. (1952.), *Historijska čitanka za hrvatsku povijest I, Zagreb;*
21. Tkalčić, I. K. (1874.), *Monumenta historica episcopatus zagrabiensis, Statuta capituli zagrabiensis, saec. XIV, Zagreb;*
22. Tkalčić, I. K. (1903.), *Urbar bivšeg hrvatskog pavlinskoga samostana u Strezi, Vjestnik zemaljskog arkiva, V, Zagreb;*
23. Arhiv HAZU.